

Normal ve Depresif Gelişimde Hayal Kırıklığının Benlik ve Üstbenlik Oluşumuna Etkisi

Edith Jacobson

(1946). *Psychoanal. Rev.*, (33)(2):129-147

Çeviren: İbrahim DENİZ

Bu makalede, depresif bir hastanın çocukluk hikayesine ilişkin önceki bir raporda ele alınan sorunların tartışılmasına devam edecektir. Hayal kırıklığı deneyiminin normal ve depresif gelişimde çocuğun benliğinin ve üstbenliğinin oluşumu üzerindeki etkisi daha yakından incelenecektir.

Hayal kırıklığı, bir nesneye ilişkin vaatlerin ve tatmin beklentilerinin yerine getirilmediğinde ortaya çıkan bir deneyimdir. Hayal kırıklığı için kullanılan Almanca sözcük etimolojik köken bakımından İngilizce sözcükten farklıdır. Hayal kırıklığı "Enttäuschung" kelimesine eşittir ve İngilizcede hayalin yıkılması (İng:disillusion) anlamına gelir. Bu durumun yarattığı çağrışım, hayal kırıklığını ortaya çıkaran nesnenin hakikatsiz ve yanılsamalı olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, nesneden beklentilerin acı verici bir şekilde bozulması, ona karşı düşmanca tepkileri ortaya çıkarır. Bunlar nesnenin doğasının eleştirel bir şekilde gözden geçirilmesine muhtemelen değersizleştirilmesine ve bunun sonucunda libidonun nesneden geri çekilmesine neden olur. Hayal kırıklığı yaratan nesnenin yanılsamalı yapısı üzerindeki bu eleştirel revizyon, çocuğun benliği üzerindeki yansıması bağlamında, bebeklik dönemi hayal kırıklığı deneyiminin temel bir unsurudur

Oral hüsrana (İng: frustration), özellikle de şiddetli ve kalıcı açlık hali, daha sonra çok değerli bir nesnenin kaybedilmesiyle ortaya çıkan derin hayal kırıklığının en erken habercisi gibi görünmektedir. Şiddetli bir hayal kırıklığı durumunda, genellikle Rado'nun (16) anne memesine özlem duyan bebeğin umutsuz çaresizliği olarak tanımladığı şeye kesinlikle geri dönen, çoğunlukla fiziksel boşluk hissinin eşlik ettiği umutsuzluk ve hiçlik hissi bulunur.

Değersizleştirme tepkisinin kökeni hakkında, istenmeyen yiyecekler sunulan ve buna tikslenme, tükürme ve hatta kusma tepkisi veren bir bebek gözlemlenerek bilgi edinilebilir. Önce fizyolojik olan bu tepki daha sonra hayal kırıklığı yaratan nesneye yönelik saldırgan dürtüler ve düşlemlerle bağlantılı hale gelmesi nedeni ile değersizleştirme fenomeninin öncüsüdür. Misilleme korkuları, iyi ve sevgi dolu anne imajının yanı sıra, tıpkı 'hazza' dönüşen 'feragat' gibi, iyiden kötüye dönüşebilen bir 'kötü ve cezalandırıcı anne' imajını zihinde yaratır. Tatmin eden ve yetersiz olan oral tatmin arasındaki ayırmda değer duygusu kazanılmaya başlanır ve bu duygu temizlik eğitimi sırasında kısa sürede sağlam bir şekilde yerleşir. Önemli olan,

annenin eğitici etkisi altındaki çocuğun, başlangıçta hoş olmayan yiyeceklere karşı fizyolojik bir tepki olarak geliştirdiği iğrenmeyi, yasak anal hazza karşı bir tepki oluşumu olarak kullanmasıdır. Bu, çocuğun kendi libidinal arzuları ile kendisine karşı yönelttiği belirli bir saldırgan tepkinin yani değersizleştirme tepkisinin yardımıyla savaşılmaya başladığı anlamına gelir. Kötü yemek, kusmuk ve dışkı bu şekilde ilişkilendirilir. Dışkı ve ona karşılık gelen erojenik bölge, yani anüs, çocuğun sadece değişen değer kavramının değil, aynı zamanda kendi değerinin ya da değersizliğinin de taşıyıcısı haline gelir. Dışkı, anneye sunulan en değerli ürün ve armağan olmasının yanında, değersiz bir atık madde ve anneye karşı değersizleştirici bir saldırganlık aracıdır.

Açlığın tatmin ile olan ilişkisi içerisinde, hayal kırıklığının habercileri başlangıçta, geçici ancak tekrarlanan hüsrân deneyimleridir. Bunları, benlik gelişiminin, annesel nesnenin bulunduğu, nesne ilişkilerinin ortaya çıktığı ve belirli arzu tatmini kavramlarının oluştuğu daha ileri bir aşamasına ait bir deneyim olan hayal kırıklığından ayırmak haklı görünmektedir. Ama benlik gelişiminin o aşamasından itibaren, insani bir varlık olarak anneye, daha sonra da babaya karşı giderek artan bir hayal kırıklığı yaşanacaktır.

Ebeveynlere yönelik yanılsamaların yıkılması, çocuğun gerçekçi nesne dünyasını algılamasında ve bu dünyaya uyum sağlamasında acı verici de olsa önemli bir rol oynar. Kendi tümgüçlülüğüne dair inancını yitiren çocuk, ebeveynlerinin düşlemsel sihirli tümgüçlülüğüne ikna olur ve buna katılır. Katılım mekanizmasının ve bunun altında yatan içgüdüsel eğilimlerin çeşitli klinik ve sosyal yönleri Fenichel tarafından uzun uzadıya tartışılmıştır. (4) Bu katılım, ebeveynlerle olan çocuksu ilişkinin narsistik doğası tarafından gerçekleştirilir. Bebeğin, anneye libidinal olduğu kadar narsistik bağımlılığından da kaynaklanır ve çocuğun hala kendi bedeninin bir parçası olarak gördüğü verici organ olan memeyle olan oral ilişkisiyle temsil edilir. Daha sonra, benlik bağımsızlığının ve rekabetin arttığı genital evrede, ebeveynin tümgüçlülüğüne dair inancı ve buna katılım yavaş yavaş terk edilir, ancak erkek çocuk için baba, kız çocuk için bir süreliğine baba ve daha sonra tekrar anne olan narsistik özdeşleşme nesnesine karşı bu inanç bir dereceye kadar varlığını sürdürür.

Ebeveynlere olan sihirli inanç kaybolduğunda, tanrısal ebeveynler giderek daha gerçekçi insanlara dönüşürler. Bu, büyüyen benliğin gerçekçi nesne dünyasını kademeli olarak keşfetmesiyle sağlanır ve ebeveynler tarafından yaşatılan hayal kırıklıklarının artmasından da büyük ölçüde etkilenir. Nesne dünyasının keşfi ve ebeveynsel hayal kırıklıkları, çocuğu yanılsamalı ebeveyn imajlarını eleştirel bir şekilde gözden geçirmeye

zorlar. Bu yanılsamaların yıkılması sürecinin çocuğun benliğinin ve gerçeklik duygusunun gelişimi üzerinde yapıcı ya da yıkıcı bir etkiye sahip olup olmadığı, ebeveynlerdeki hayal kırıklıklarının şiddetinden ziyade hangi aşamada ortaya çıktıklarına bağlıdır.

Eğer çocuk, çocuksu benliğinin kendisini bir ölçüde ortaya koyduğu bir dönemde belirleyici hayal kırıklıklarıyla karşılaşır, ebeveynlere dair yanılsamanın yıkılması, normal benlik oluşumunun ön koşulu olan ebeveynlerin ve nesne dünyasının yanı sıra kendisinin de gerçekçi bir şekilde değerlendirilmesiyle sonuçlanır.

Erken hayal kırıklığına uğrayan çocuk, yanılsamaların yıkılmasından benliğinin gelişimi bağlamında faydalanamaz, aksine sihirli dünyanın çöküşüne dahil olmak zorunda kalır. Çocuk, dünyanın gerçekçi bir tablosunu edinmek yerine, iyimser bir yanılsamadan kötümser bir yanılsamaya sivrulabilir ve bu da yine gerçekliği çarpıtır. Bir zamanlar tümgüçlü tanrılar olan ebeveynler, değersizleştirici eleştiriden geçerken, sadece kötü, düşmancıl, cezalandırıcı varlıklara dönüşmekle kalmayıp ayrıca ilahi güçlerinden yoksun bırakıldıklarında, aşağılayıcı bir şekilde kötü görünebilirler: alçak, kirlenmiş, boş ve hadım edilmiş. "Kötü" (İng: Bad) kelimesi hem şer (İng: evil) hem de değersiz anlamına geldiği için muğlak bir çağrışıma sahiptir. Yaşamın ilk yıllarında ebeveynlerin şişirilmiş imgeleri iyi olduğu kadar kötü, ürkütücü ama güçlü ve üstün, cezada olduğu kadar sevgide de tanrı iken, onların sönük imgeleri kabul edilemez, değersiz ve aşağılık anlamında kötüdür.

Ebeveyn imgelerinde böylesine aşırı bir sönme erken yaşta başlarsa, çocuğun benliği bundan derinden etkilenir. Çocuk için ebeveynlerin sihirli gücü bu aşamada narsisistik desteğin ana kaynağı olması nedeni ile onların bu imgelerinin yıkılması aynı zamanda çocuksu benliğin de yıkılması anlamına gelir. Tanrısal ebeveynlerin çöküşüne katıldıkça, onların yıkımı kendi kendini yıkmak ve yok etmek ile özdeşleşir.

Dolayısıyla erken hayal kırıklığı, hayal kırıklığına uğratan sevgi nesnesinin değersizleştirilmesiyle birlikte ve bunun sonucunda ortaya çıkan narsisistik bir yaralanmanın etkisine sahip olmalıdır. Çocuk o andan itibaren her türlü hayal kırıklığına narsisistik bir incinmeyle karşılık verecektir. Öte yandan, narsisizmine yönelik doğrudan saldırılara veya benlik işlevlerindeki başarısızlıklara karşı duyarlı hale gelecek ve bunlara bir sevgi nesnesinden gelen hayal kırıklıklarıymış gibi dünyayı değersizleştirerek tepki verecektir. Bu, hayal kırıklığı ve narsisistik yaralanma arasında birbirini tetikleyen ve etkileyen bir etkileşim yaratır; bu etkileşimin başlangıcı temizlik eğitimiyle bağlantılı olarak rahatlıkla gözlemlenebilir.

Göstermek istediğim şey için klinik bir örnek verebilirim. 36 yaşındaki bir yazarın analizinde, depresyona dair en eski hatıraları üç yaşına kadar uzanıyordu. Hasta kendini banyoda yalnız ve annesinden uzakta lazımlığın üzerinde otururken görüyor; anne o sırada kendisinden büyük kardeşlerine özellikle de annenin favori çocuğu olan bir büyük kardeşine bakım vermektedir. Uzun bir süre sonra annesi hastaya döner, onu lazımlıktan kaldırır lazımlığın içerisine bakar ve aşağılayıcı bir şekilde "Bir şey yok tabii ki" der. Kardeşi onun aşağılanmasına gülmektedir. Hasta, bu yaşam dönemine ve sonraki depresyonlarına özgü olan mutlak bir değersizlik duygusuyla bağlantılı donuk, boş, çaresiz umutsuzluğu canlı bir şekilde hatırlamaktadır.

Görünüşte bu sahne, çocuğun dışkı üretememesi nedeniyle anne tarafından reddedilmesi etrafında dönüyor gibi görünmektedir. Ancak analizde, hastanın daha sonraki yazılarında ve ilişki zorluklarında tekrarladığı bağırsaklarını boşaltma konusundaki inatçı reddinin, annesinin ihmaline karşı kindar ve aynı zamanda mazoşist bir tepki olduğunu ortaya çıkmıştır. Annesi onu umursamadığı için çocuk ona hiçbir şey vermez. Anne onun için değersiz hale geldikçe, anal hediyesi de değerini yitirir ve kir haline gelir. Bunun ardından gelen reddedilme çocuksu benliği daha da ezer ve daha fazla hayal kırıklığına neden olur böylece kısır bir döngü ortaya çıkar.

Genital evrenin başlamasıyla birlikte oral, anal ve genital agresif dürtüler değersizleştirme tepkisinde birleşir. Hayal kırıklığı yaratan nesne boş, iğrenç, kirli, tahribe uğramış ve hadım edilmiş görünür. Freud'un (6) da belirttiği gibi, kadınlarda kastrasyon çatışmasını tetikleyen şey anneye yönelik preoedipal hayal kırıklığıdır. Erkek çocuğa gelince, hadım edilmiş cinsel organının farkına varmasını sağlayan, kendi hadım edilme korkularını yansıtan ve doğrulayan şeyin annede karşılaştığı genital hayal kırıklığı olduğu görülüyor.

Hayal kırıklığı ve narsisistik yaralanma arasındaki etkileşim hadım edilme kompleksiyle bağlantılı olarak yoğunlaşsa da, çocuğun benliği bu zamanda vereceği narsisistik mücadele için daha iyi donatılmıştır. Bu nedenle normal çocukların hadım edilme şokuna verdikleri tepkiler, daha önce işaret edilen hayal kırıklığının yapıcı etkisini birçok yönden göstermektedir.

Cinsiyetler arasındaki ayrımın farkına varılması, araştırma ruhunu uyandırabilir ve çocuğun gerçekçi dünyasını genişleterek, ebeveynlerinin fiziksel, duygusal ve entelektüel niteliklerini sorgulayan bir bağlamda bu dünyayı keşfetmeye yönlendirebilir. Preoedipal ve oedipal cinsel ve saldırgan dürtülerle kaynaşan libidinal çabalar, yani cinsellik merakı, algılama

ve eleştirel entelektüel faaliyet duygusu üzerinde kademeli olarak yer değiştirebilir. Böylece biriken hayal kırıklıklarının açığa çıkardığı düşmanlık, benlik aygıtı tarafından emilip kullanılabilir. Eleştirel işlevleri uyarıldıkça ve gerçek nesne dünyasının algısı yayılıp keskinleştikçe, çocuğun benliği bağımsızlığını ve gücünü ortaya koyar ve gerçekliğe uyum sağlamak amacıyla yanılmalı kavramsallaştırmaları ve beklentileri azaltma konusunda daha yetenekli hale gelir.

Öte yandan bu yüceltme süreci ancak çocuğun sorununu başarıyla aşabilmesi ile gerçekleşebilir. Bu amaçta küçük kız daha kolay başarısız olur, çünkü annesinin eksikliğini keşfetmesi kendi penisinin eksikliğini fark etmesiyle eşzamanlı olarak gerçekleşir. Bununla birlikte, gerçek bir kusur gibi görünmesi gereken bir şeyle karşılaşmasına rağmen, tepkisi büyük ölçüde annesel yanılmalıların yıkılmasının ciddiyetine bağlıdır. Küçük kız yine yoksunluğundan anneyi sorumlu tutup babaya yönelirken, hadım edilmiş annenin artık onun için bir değeri kalmadığı için benzer olarak kendi eksikliğinden dolayı da anne tarafından reddedildiğini hisseder. Küçük bir oğlan çocuğunun benliği, normalde, kadının hadım edilmiş olduğunun keşfinden kız çocuğununki kadar etkilenmez. Sadece anne tarafından erken dönemde ciddi bir hayal kırıklığına uğraması durumunda erkek benliği o kadar ezilebilir ki, erkek çocuk kendini hadım edilmiş anneye özdeşleştirir. Normalde hadım edilme şoku, annesiyle arasındaki anatomik ayrımı fark etmesini sağladığı için annesine olan bağımlılığın vazgeçmesine ve onun yerine babasına yaslanmasına neden olur. Böylece sadece daha yeterli bir narsisistik destek kaynağı elde etmekle kalmaz, aynı zamanda sevebileceği ama artık bağımlı olmadığı zayıf kadına karşı kendisini babası gibi üstün bir erkek olarak öne sürer.

Bu araç, hayal kırıklığı yaratan bir nesne üzerinde üstünlük kurmanın iyi bilinen genel bir kalıbı haline gelir. Bu, erkek benliğinin gelişiminde bir dönüm noktasıdır çünkü babayla eril eşitlik temelinde gerçek özdeşleşmenin başlangıcını ifade eder.

Çocuksu narsisizm normalde oedipal dönem boyunca hala büyük ölçüde babanın gücüne bağımlı olduğundan bu aşamada babanın hayal kırıklığına uğratması küçük çocuğun benliği için en ciddi tehlikedir. Rakibin hadım edilmesine ve onun ölümüne dair istekleri artırdığı gibi, babalık imajını zedeleme ve dolayısıyla benliğin dengesini bozma tehlikesini de taşır.

Genital evrenin başlamasıyla birlikte çocuk, narsisistik ve içgüdüsel çatışmalarında onu destekleyecek güçlü tepki oluşumları oluşturur: üstbenlik veya benlik ideali. (Freud7)

Üstbenlik, Oedipal isteklerin ve yasaklarının bir bileşimi ve aynı zamanda çocukluktaki narsisistik arzulara ilişkin bir uzlaşma olarak da adlandırılabilir: Çocuğun arzu ettiği ebeveynsel tümgüçlülüğü reddeder, ancak benlik içinde tanrı imgesini kurar. Bununla yapılan şey, ebeveynlere yönelik yanılsamanın yıkılması sürecinde, çocuğun sönmüş tanrılarını idealleştirme yoluyla onarmaya ve benliğin bir parçası olarak ideal ebeveyn imgeleri kurmaya çalışmasıdır. Bu, başlangıçta tümgüçlü olan ebeveyn imgelerinin gerileyici bir şekilde yeniden canlandırılmasıyla gerçekleştirilir; ancak bu imgeler, yasaklanmış çocuksu cinsel isteklerin bastırılmasına, toplumsal ve kültürel uyumun ilerletilmesine hizmet eden karakter özellikleriyle donatılmıştır.

Bu perspektiften bakıldığında, üstbenlik sadece ebeveynlerle olan aşk ilişkilerini kısmi özdeşleşme yoluyla cinsellikten arındırma ve onları sevgisel temelinde yeniden kurma işlevine sahip değildir. Çocuk idealize edilmiş ebeveyn imgelerini kişiliğine entegre ederek yaralı benliğini yeniden inşa eder, benliğini daha fazla hayal kırıklığına karşı korur ve benliğinin genişleme arzusunu tatmin eder. Normal gelişim durumunda üstbenlik giderek kişiliksizleşip benliğin bir parçası haline geldikçe benliğin giderek artan bir şekilde gerçekçi ebeveynlerden bağımsızlaşmasını garanti altına alır: Üstbenlik korkusu, benliğin id dürtülerini kontrol etmesine ve denetlemesine neden olarak benliği dışarıdan gelen cezalardan korur. Benlik ideali, sağlam içsel standartlar sağlayarak, gerçekçi dünya hayal kırıklığı yaratsa ve yeterli narsistik tatmini vermese bile hayata olan inancını korur.

Daha önceki bir makalede (12) gösterildiği gibi, küçük kız çocuğu ortalama olarak erkek çocuktan daha önce, yaklaşık üç yaş civarlarında bu dönemin yasak çabalarına tepki olarak temiz, mütevazı, nazik ve düşünceli bir çocuk ideali üzerinden şekillenen iyi tanımlanmış bir benlik ideali oluşturur: Kadın üstbenliğinin oluşumundaki bu ilk adım, anneye karşı yaşanan preoedipal hayal kırıklığının bir sonucudur ve hadım edilme çatışmasıyla bağlantılı olarak ortaya çıkar. Mevcut bakış açısından, bu erken dönem kadın ideali, anneye yönelik saldırgan anal ve genital değersizleştirmeyi engellemek ve küçük kızın hasar görmüş narsisizmini idealize edilmiş bir anne imgesiyle özdeşleşme yoluyla iyileştirmek amacıyla tasarlanmıştır.

Kadının sonraki gelişiminde, aşk ve narsisistik arzular baba ile ilişkiye girdiğinde ve baba bir penis sahibi olduğu için ona yöneldiğinde, üstbenlik oluşumunda bir duraksama görülür. Pek çok kadının ruhsallığında, sevgilisi veya kocasının aynı zamanda bir üstbenlik temsili olduğu ve bir benlik desteği olarak deneyimlendiği gözlemlenebilir. (Sachs 17)

Erkeklerin standartlarına boyun eğmeleri, erkeklerin ideallerine ve çıkarlarına katılmaları, fallik arzularından tam olarak vazgeçemediklerini gösterir. Kız çocuğu kendini kadınsal genital pozisyonunda ne kadar sağlam bir şekilde savunursa, anne tipinde bir kadınsal bir üstbenlik oluşturmayı o kadar iyi başarır ve benliğinin kadınsal çizgisinde bağımsızlığını garanti altına alır.

Erkek çocukta üstbenlik oluşumu daha az komplikasyonla karşılaşır. Normalde erkek çocuğun babaya yönelmesi, çocuğun narsistik bağımlılığını babaya kaydırır, ancak bu fallik özdeşleşme düzeyinde gerçekleşirken anne, babayla rekabet bağlamında temel sevgi nesnesi olarak kalır. Baba imgesinin tehdit edici bir şekilde sönümlenmesi benliğin bir bölümünde baba gücünü yeniden kuran ve güvence altına alan bir üstbenlik oluşturularak savuşturulur. Freud'un (8) bir dereceye kadar normal eril aşk tutumuna atfettiği kadının aşırı idealizasyonu bu nedenle, sadece oedipal nesneden yeterince vazgeçmemiş veya kadınlarla oedipal öncesi bağımlı ilişkilere gerilemiş vakalarda görülebilir.

Normalde üstbenliğin sağlam bir şekilde yerleşmesi Oedipus çatışmasının çözümüne ve gizil dönemin başlangıcına işaret eder.

Şimdi depresyondaki narsistik rahatsızlığa geliyoruz. Daha önce tartışılan olgular ışığında, yaşamın ilk yıllarında ebeveynlerde yaşanan şiddetli hayal kırıklığının bir yandan çocukluk benliğini ezdiği, diğer yandan ise üstbenlik oluşumunu normalden daha erken bir aşamada başlatabileceği sonucu çıkmaktadır. Böylece üstbenlik, erken dönem ebeveyn imgelerinin arkaik mutlak gücüyle donatılır ve bu da aşırı güçlü bir üstbenlik ile sınırlarını aşmaya zorlanan ezilmiş bir benlik arasında ortaya çıkan patolojik gerilimi açıklar. Bebeklik çatışmalarının iç zihinsel sahneye erken kayması, üstbenlik ile ilişkisi aslında her şeye gücü yeten anneyle preoedipal bağımlılık özelliklerini koruyan benliğin, sahte bir güç ve sahte bir bağımsızlık oluşturmaya yol açar. Libido-ekonomik açıdan bakıldığında, bu tür kişilerde narsistik yatırım sadece nesne libidosu pahasına yükselmekle kalmaz, aynı zamanda benliğin aleyhine üstbenlik üzerinde yer değiştirir. Bu kişiler, yoksullaşmaya ve çoğu zaman aynı zamanda da şişmeye eğilimli olan benliklerine rağmen -bazı hipomanik durumlarda olduğu gibi geçici olarak yükselip olağanüstü başarılar elde edebilmelerine karşın- üstbenlikleri üzerinde yaşarlar.

Sağlıklı kişiler, benlik idealleri tarafından yönlendirilip üstbenlikleri tarafından kontrol edilseler dahi kendilerine güvenirlir ve gerçekçi başarılar ve doyumlar yoluyla benliklerinin dengesini sürdürürler. Bu tip nevrotik hastalar ise, her şeye gücü yetme yönündeki ilkel ve

büyüsel arzularının doyumu yoluyla, esas olarak üstbenliklerinden kaynaklanan bir özgüven kazanırlar. Üstbenliğin lütfunu kazanarak hâlâ kötünden iyiye dönüştürülebilen ve tıpkı bir zamanlar annenin memesi gibi destek ve koruma vaat eden, sihirli/büyüsel bir güce tutunmaktan vazgeçmemişlerdir. Ne kendi benliklerinin gücünü ve sınırlılığını, ne de -yeniden yansıtma (İng: reprojection) yoluyla- her şeye kadir sevgiyi veya cezayı, yüksek idealleri veya değersizliği temsil eden büyüsel figürlerin bir mekânı haline gelebilen dünyanın gerçekliğini değerlendirmeyi ve kabul etmeyi öğrenememişlerdir.

Bu patolojik benlik ve üstbenlik gelişimi en belirgin şekilde depresif hastaların kişilik tipinde görülür. Tartışmada, etiyolojik arka plan ve klinik tablo açısından gerçek melankoli ve nevrotik depresyon arasındaki ayrımı ihmal edeceğiz. Bunu yaparken, Fenichel'in (5) ve Rado'nun (16) depresif çatışma örüntüsünün oluşumunun nevrotik ve psikotik depresif gelişimde farklı olmadığı yönündeki görüşlerini paylaşmakta haklı olduğumuzu düşünüyoruz.

Aslında, içsel ve çevresel nedensel faktörler arasındaki oran ne olursa olsun, psikanaliz her iki tip depresif vakada da ilk çocukluk yıllarında olağandışı hayal kırıklığı deneyimleri olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Abraham (1) melankolik hastalarda "Oedipus çatışmasının çözümünden önce her iki ebeveynde de eşzamanlı olarak yaşanan ciddi hayal kırıklıkları nedeniyle derin narsistik yaralanmalar" öyküsü olduğunu keşfetmiştir. Depresif hastalarda "birincil depresyonu" tetikleyen ve patolojik benlik ve üstbenlik oluşumunu başlatan bu deneyimler, gelecekteki depresif durumlar için psikolojik örüntüyü oluşturur.

Önceki bir makalede (13), karakteristik özellikleri açısından depresif durumdaki diğer hastalarinkine benzeyen bir depresyonun çocukluk dönemi öyküsü bildirilmişti. Bu vakalarda analiz şunları ortaya çıkardı: genellikle şımartılma döneminden sonra preoedipal aşamada, kısıtlamalar, hüsranslar, anne sevgisinden yoksunluk ve sonuç olarak erken başlangıçlı baba ilişkisi (Geroe, 11); Oedipal aşamanın başlangıcında her iki ebeveynde de eşzamanlı hayal kırıklıkları; bir ebeveynden diğerine nefretle yönelmek, onları birbirlerine karşı kullanmak; sonunda her ikisinden de düşmanca ve narsistik geri çekilmeye bir kaçış ve nihai olarak depresyonda çöküş.

Son makalemden rapor ettiğim Peggy vakasını, onun materyali üzerinde ilgilendiğim patolojik süreci daha kesin bir şekilde göstermek için ele alacağım. Bu kısaca onun çocukluk depresyonunun tarihidir:

24 yaşında bir öğretmen olan Peggy, ağır depresif rahatsızlıkları nedeniyle analize geldi. Analizin ortaya çıkardığı kadarıyla, 3.5 yaşında kardeşi doğduktan sonra ilk kez depresyona girmişti. Aşırı koruyucu ve katı, otoriter bir anne tarafından ilk yaşam dürtüleri bastırılan ve hayal kırıklığına uğratılan Peggy, babasıyla sevgi dolu bir ilişki kurmaya erken başlamıştı. Bu mutlu dönem, yaşamının üçüncü ve dördüncü yıllarında meydana gelen bir dizi ölümcül olayla kısa sürede sona erdi. Bunlardan en travmatik olanı, erkek genital organının gözlemlendiği bir ilk sahne deneyimiydi. Annesiyle babasının yatakta yaşadığı ve onun gözünde vahşi bir oyun olarak algılanan bu sahne, açık bir şekilde onu içinden çıkılmaz bir kaygı durumuna sürükleyen aşırı genital uyarılmaya neden olmuştu. Bu olaydan kısa bir süre sonra Peggy'nin annesi hamile kaldı. Çocuk tarafından iyi gözlemlenen annenin bu durumu, Peggy'nin anne ve bebeğe karşı ölüm arzularını, aynı zamanda babasına yönelik cinsel arzularla harmanlanmış, gebelik ve doğumla ilgili bol miktarda sadomazoşistik pregenital fantezilerini beslemişti. Annesinin hastaneye gitmesinin dileklerinin gerçekleşeceği izlenimini verdiği bir sırada, babasının annesinin akrabalarıyla kavga etmesi ve onu orada bırakıp gitmesi, onu beklenmedik bir hayal kırıklığının içinde bıraktı. Küçük kız özlemle annesine döndü ancak onun yerini bebeğin aldığını gördü ve en kötüsü de bu bebeğin erkek olmasıydı. Kendi ifadesiyle "birinden diğerine ve sonra da ilkinde dönerek" ebeveynlerinden en az biriyle ilişkisini yeniden kurmak için çılgınca çabalarla kendisini tüketti. Sonunda, sevgisiz, kendi kendine yeten, bağımsız bir şekilde kendi kaynaklarıyla yaşamını idame ettireceğine ilişkin kindar bir yanılsamaya kaçtı. Bu her şeye gücü yetme düşleminin parçalanması depresif çöküşünü hızlandırdı. Daha sonraki bastırmalarında, depresif halinden önceki içsel durum tam olarak bu modele karşılık gelecektir.

Peggy'nin depresif dönemlerindeki deneyimlerinde öne çıkan şey, duygusal olduğu kadar fiziksel olarak da tamamen "değiştğine" dair şikayetlerdi: Kendisini çirkin ve dağınık görünümlü, zayıf birine dönüşmüş hissediyordu. Girişkenliği, zekası, duyguları vs. ölmüştü. Kişiliğindeki bu tür değişikliğe dair hissiyatı, bahsedilen belirleyici çocukluk dönemine ait anılarla bağlantılıydı. O zamanlar ebeveynlerinin kişiliklerinin kesinlikle "değiştirdiğini" hayal etmişti. "Akrabalarımın olan o tartışmadan sonra," dedi Peggy, "babam farklı bir insan olmuştu. Soğuk ve kopuk görünüyordu ve bir daha asla eskisi gibi olmadı." "Annem hastaneden bebekle döndüğünde değişmişti. Bu annem değildi, farklı bir kişiydi sanki gerçek annem ölmüş gibiydi." Kendisinde ve sevgi nesnelerinde gerçekleşen kişilik değişimlerine dair bu tuhaf deneyimler, aktarım durumunda canlı bir şekilde tekrarlandı. Bir defasında tedavi, analistin hastalanması nedeniyle haftalarca kesintiye uğramak zorunda kaldı. Peggy'ye analitik bir

seansına geldiği esnada bir doktor tarafından analistinin akut bir hastalığı olduğu bildirilmişti. Düşleminde doktoru, bir zamanlar yan odada analistle konuşurken kulak misafiri olduğu bir adamla birleştirdi. Analistin hastalığına verdiği başlıca tepki “onu yalnız bıraktığı için zalim olduğu ve artık kendisi için bir değeri kalmadığı” yönündeydi; bu sırada düşleminde, analistin kocası olabilecek bu adamın bir imgesini kurdu. Analist yoğun bir kıskançlığın nesnesi haline geldikçe, Peggy bu adam ile ilgili görkemli düşlemlere daldı. Bu kişiyi analistin elinden alarak ondan nasıl intikam alabileceğini hayal etti. Bu kişi ile bir daha görüşemeyeceği için hayal kırıklığı artarken, onu küçümsemeye ve analisti tekrar görmeyi dört gözle beklemeye başladı. Bu kişi birdenbire ona değişmiş gibi göründü, ilgisine değmezdi, çünkü artık babası gibi nahoş, soğuk ve mesafeli görünüyordu.

Peggy'nin tepkilerini analiz ettiğimizde, annesinin doğumu sırasında yaşadığı travmatik deneyimleri yeniden canlandırdığını anladık. Onu tıpkı annesi gibi terk ettiğimizde, baba yerine geçen sözde koca ile ilgili düşleminde analistine intikamcı bir şekilde ihanet etmişti. Bu tepkiyi hasta, analiz süresince birden fazla kez yineledi; ne zaman hayal kırıklığına uğrasa, aşk ilişkilerine başlayıp onları analiste karşı koz olarak kullandı. Aşk ilişkilerinin mutsuz bir şekilde sona ermesi, aşk taleplerini analiste geri döndürmekteydi. Bu dalgalanmalara, her zaman analistinde ya da sevgilisinde ani bir değişiklik olduğuna dair şikayetleri eşlik ediyordu. (Şikâyetlerinin aynı içeriği daha sonra depresif dönemlerinde kendini suçlama şeklinde gündeme getirilecekti). Örneğin Peggy, analisti farklılaştığı için bir erkeğe yönelmek zorunda kaldığını söylerdi. Daha önce güçlü ve sağlıklı, her zaman ıslık ıslık ve dinç görünen analisti, şimdi fiziksel ve zihinsel olarak zayıf, bakımsız ve dağınık görünüyordu; mutsuzdu ve Peggy'nin depresyondayken kendisini hissettiği kadar değersiz görünüyordu. Aynı zamanda Peggy, yaklaştığı erkekle ilgili abartılı bir ideal imge oluşturuyor ve bu imge onu hayal kırıklığına uğrattığı anda çöküyordu. O zaman da analisti yeniden yüceltiyordu. Başka bir deyişle, Peggy analist tarafından hayal kırıklığına uğradığını ya da terk edildiğini hissettiğinde onu değersizleştirir ardından kendini bağlayabileceği bir erkeğe yansıtacağı idealleştirilmiş bir baba kavramını yeniden canlandırırdı. Eğer bu babasal imge çökerse, analist tarafından temsil edilen anne idealine geri dönerdi.

Peggy'nin hayal kırıklığı zirveye ulaştığında, her iki ebeveyn temsilcisi tarafından da terk edilmiş hisseder ve bunun sonucunda derin narsisistik ve sadistik gerileme ile tam teşekküllü bir depresif döneme girerdi. İlk evre sırasında Peggy sık sık isyanın ara aşamasından geçerdi. Kendisini analistten, arkadaşlarından ve ailesinden koparıırken, gerçekte hissettiği benlik yoksulluğu ile çarpıcı bir tezat oluşturan, sevgisiz ve yalnız yaşamaya dair kindar

düşlemler kurardı. Bu aşamada Peggy, döngüsel depresyonlardan muzdarip diğer bir hasta gibi, kendisiyle uzun şefkatli diyaloglar başlatır, bir annenin bebeğini yatıştırıp okşamasını canlandırır. Aynı zamanda da analiste yönelik saldırganlığı ortaya çıkardı. Analizi sonlandırmak ve artık analize ihtiyacı olmadığını kanıtlamak isterdi. O zamanlar bu ona, arzularının nihai gerçekleşmesi olarak görünüyordu: zira artık daha güçlü ve üstün biri olmuş, bir zafer anı yaşarcasına kendinden aşağı gördüğü analistini geride bırakıyordu. Roller değişmekte analiz sırasında, bağımsızlığa yönelik o derin düşmanca düşlemlerinin bilinçdışı içeriği açığa çıkmaktaydı. Bu düşlemler onu terk eden sevgi nesnelerini oral yoldan yok ederek ve içine alarak her şeye gücü yeten bir hale gelmeye dair nefret dolu ve megalomanik arzular etrafında dönüyordu. Bu yıkıcı kavramlar son makalede ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Gerçekte olan şeyde ise düşmanca isyanın bu türden kısa evreleri çaresiz bir kaygı içinde hızla çöker ve depresif bir döneme geçişe yol açardı. Kendisine karşı sevgi dolu ve sakinleştirici tutumu, özeleştirici ve kendini suçlama ile yer değiştirirdi. Peggy, suçluluğu aracılığı ile analiste yüklediği gücün aslında yok olabileceği yönündeki korkularını giderek daha fazla ifade ediyordu. Bu olursa çökerdi. Analistinin hiçliğe dönüşebileceği hissine kıyasla, bu güçten korkmayı yeğliyordu; zira analiste, 'sahip olduğu tek değer'mişçesine bağımlıydı. Çaresiz bir çaba içinde Peggy, analistin imgesini yeniden inşa etmeye ve onu kendisini büyümlü korkularla taciz eden tehditkar, zalim üstbenliğinden koruyabilecek her şeye kadir tanrıça olarak görüp ona sınıksız sarılmaya çalışırdı. En derin gerileme dönemlerinde analistle olan ilişkisi de çözülür ve analist yalnızca iç çatışmasının bir yansımasından ibaret olurdu.

Şiddetli kaygı atakları sırasında Peggy, yıkıcı arzularının gerçekleşmesinin kendi öz-yıkımıyla sonuçlanabileceğini düşlemlerdi. Peggy'nin depresif psikoz yerine şizofrenik bir tablo sergilediği bu evrelerde etkileyici olan, üstbenliğinin veya kaygılarının kişileştirilmesiydi. O zaman onları aslında fiziksel olarak içine aldığı nesneler olarak hisseder ve kendisini "içeriden yok etmekle" tehdit ettiklerini hissederdi. Örneğin, devasa bir penisi, ağzından, anüsünden ya da cinsel organlarından içine alabileceğini, sonrasında da patlayıp ölebileceğini hayal ederdi. Aynı zamanda Peggy 'korkularının geriye kalan tek değer olduğunu' söylerdi. "Hazzı yakalamak istemiştım, onun yerine tehlikelerle karşılaştım. Onları hayatta tutmalıyım: boşluktan daha iyiler, en azından bunlar bir duygu. Korkularımın üstesinden gelebilseydim, öz kendiliğim ölürdü. Geriye hiç tehlike kalmazdı, ama haz da kalmazdı. Onlar hayatta bırakılan tehlikelerdir, ancak gelecekte olası bir hazzı vaat ediyorlar."

Peggy'nin kastettiği şudur: Korkuları, yıkıma uğramış sevgi nesnelerinin ve nesne ilişkilerinin çarpıtılmış tek kalıntılarıdır; kendisi hâlâ bu kalıntılara bağımlı olduğu için onlara

tutunmaya devam etmektedir. Kaygılarına mazoşistçe boyun eğişi sevgi ilişkilerinden geriye kalanları temsil ettiği için benliği, zalim üstbenliğiyle olan mücadelesinde ve onunla gelecekteki bir uzlaşma ve yeniden birleşme umudunda kendisini hâlâ canlı hissetmekteydi.

Buna göre Peggy en çok acıyı, tam bir iç ölüm ve hiçlik hissiyle karakterize olan boş depresyon dönemlerinde çekerti. O durumlarda, yıkılmış benliği, yok edilmiş nesne dünyasının son temsilcileri olan kaygılarla tepki verme gücünü bile kaybetmiş gibi görünüyordu.

Sunulan materyalin tartışması, Peggy'nin kişiliğinin ve depresif dönemleri dışındaki nesne ilişkilerinin doğasının anlaşılmasından başlamak zorunda olacaktır.

Açık olarak, Peggy olgun bir genital seviyeye ulaşmamıştır, tutumlarında ve aşk ilişkilerinde güçlü oral özellikler sergilemektedir. Sevgi taleplerini yoğun bir şekilde ister erkek ister kadın olsun güvenebileceği ve dayanabileceği kişilere bağlamak istemekteydi. Onun kaygılı mazoşist boyun eğiciliği sevgililere ve arkadaşlara karşı zorlayıcı ve sahiplenici bir tavrı ancak zar zor örtmekte ve bu tutumun altında yatan hem erkeklere hem de kadınlara yönelik tutkulu, kıskanç ve haset dolu dürtülerinden onu yetersiz bir şekilde korumaktaydı. Peggy, yüksek ve katı etik ve kültürel standartlarına uygun yaşamak için çok çabalmakta öte yandan bu standartları seçtiği arkadaşlarına ve aşk partnerlerine yeniden yansıtmaktaydı. Onların üstünlüğünü kendi değerinin ölçütü olarak görmekteydi. Bu yüzden onları olduğundan daha mükemmel görmekte ve düşleminde donattığı ideal nitelikleri somutlaştırmalarını beklemekteydi.

Dolayısıyla, ilişkileri yukarıda tanımlanan narsisistik özelliklere ihanet etmektedir. Onun sevgi nesneleri, üstünlüklerine katılarak özdeşleştiği tümgüçlü ebeveyn ideallerini temsil etmektedir. Sevmek ve onlar tarafından takdir görmek, benlik ile üstbenlik arasındaki kalıcı gerilimi aşma çabasını gösterir. Peggy üstbenliğini nesne dünyasına yeniden yansıttıkça, ilişkileri, ilk depresyonunda çöküş yaşadığı 3,5 yaşındaki gelişim evresine uygun özellikleri yeniden üstlenmiştir. Tıpkı o zaman olduğu gibi, sevgi nesnelerindeki hayal kırıklığının derin bir narsisistik yara etkisi yaratması beklenir.

Peggy hayal kırıklığına uğradığında o zaman yaptıklarını tekrarlar. Sevgi nesnesini agresif bir şekilde terk eder ve farklı cinsiyetten bir kişiye yönelir baba ve anne temsillerinin ikameleri arasında gidip gelir. Yanılsamaların her yıkılışı, sevgi nesnesinin değerinin düştüğü

her durum benliği tehlikeye atar. Dolayısıyla, aşk nesneleri arasındaki bu dalgalanma, benliğinin dengelerini yeniden kurma çabası ile istenen ideal özelliklerle yeniden donatabileceği farklı bir nesneye sırayla yaslanması olarak anlaşılmalıdır. Böylece benlik, baba veya anne temsillerinin değer kaybına dönüşümlü olarak katılır ve yeniden gerçek bir kişiye bağlanan diğer ebeveynin idealini yeniden inşa ederek toparlanır.

Depresyon, Peggy'nin hem erkeklere hem de kadınlara yönelik yanılsamalarının yıkılması ile başlar. İlk depresyonu sırasında tüm nesne dünyası hâlâ ebeveynleri tarafından temsil edildiği için, onlara yönelik hayal kırıklığı, tıpkı o zaman olduğu gibi şimdi de abartılı beklentilerini karşılamayan yaşama yönelik genel bir hayal kırıklığına yol açmaktadır. Sevgi ilişkilerindeki geniş kapsamlı kopuş çatışma sahnesini onun benliğine kaydırır.

Bağımlı olduğu sevgi nesnelerinin yıkımı, kendi benliğini çökme tehdidiyle karşı karşıya bırakır. Bu tehlikeden kurtulmak için kendine dair tüm güçlü imgeleri canlandırmaya ve onlara sığınmaya çalışır. O kısa asi evrelerde, sıklıkla tam depresif çöküşün hemen öncesinde kendi kendine yeten bağımsızlığın nefret dolu düşlemlerine kapılır bu, sevgi nesnelerini oral yolla yok ederek ve içe alarak kendi tümgüçlülüğünü elde etmesi anlamına gelir. Dış dünyaya tamamen yöneltilemeyen düşmanlığı esnasında, bir süreliğine iyi güçlü ebeveynlerin rolünü üstlenerek kendine sevgi sunmak suretiyle benliğini kurtarmayı başarır. Bu yanılsamalı arzu tatmini, büyüyen saldırganlığının onu manik bir patlama tehlikesiyle karşı karşıya getirdiğinde terk edilmelidir; çünkü bu patlama, yıkım yoluyla yine kendilik yıkımını gerçekleştirecektir. Gelecekte uzlaşma ve mutluluk vaat eden cezalandırıcı bir üstbenliğe boyun eğmeyi, manideki ölümcül bir özgürleşmeye tercih eder. Peggy, yıkılmış bir nesne dünyasına, artık imgelerini yansıtamadığı bu dünyaya geri dönme yolunu bulamadıkça iç baskısı o kadar artar. Kendilik sevgisi, üstbenliğin kötü iblislerin arkaik özelliklerini üstlenerek ona korkular yağdırması ve benliğinin yok edilmesini daha da ileri götürmesiyle kaygıya ve kendini yok etmeye dönüşür.

Bu patolojik süreçte, başlangıçta iyileştirici işlevi olan üstbenliğin işlevi tersine döner çünkü benlik ve üstbenlik arasındaki ayrım artık kapatılamaz. Birleşmeleri iki taraflı bir tehlike içerdiği için engellenmelidir: biri cinayet işleme dürtüsüne yol açan mani nöbeti diğeri üstbenliğin intiharsal zaferi. Her iki yol da kendi kendini yok etmeye götürür.

Peggy'nin durumunda benlik ile üstbenlik arasındaki depresif çatışmanın nasıl geliştiğini anlattım. Sunulan analitik materyal, temel unsurları itibarıyla siklotimik vakalar da dahil olmak üzere depresif durumlardaki diğer hastalarınkine denk düşmektedir.

Vaka materyalinden elde edilen gözlemleri ve sonuçları özetleyeceğiz.

Makalenin ilk bölümü, çocukluğun ilk yıllarında hayal kırıklığının benlik oluşumu üzerindeki genel etkisini ele almıştır. Hayal kırıklığının, çocuğun bağımlı olduğu büyülmüş ebeveyn imgelerinin değer kaybına iştirak etmesiyle benliğin küçülmesine neden olduğu gösterilmiştir. Bu duruma, benlik yaralanma anında benlik gelişiminin ilerliliği ölçüsünde başarılı olan çeşitli kendini onarma girişimleriyle tepki verir. Narsisistik savunmalar arasında olan üstbenlik oluşumu, kişilik gelişimini ve Oedipus çatışmasının çözümünü ilerleten tümgüçlü idealize edilmiş ebeveyn imgelerinin yeniden canlandırılmasını ve benliğe entegrasyonu sağlayarak iyileşme çabası açısından temel bir rol oynar.

Peggy'nin vaka materyali, depresif çatışmada kendini gösteren erken infantil dönemdeki yanılsamanın yıkılmasından kaynaklanan rahatsızlıklara dair içgörü sağlamıştır.

Çocukluk dönemi depresyonu, öedipal dönemin başlangıcında her iki ebeveynde aynı anda yaşanan ciddi hayal kırıklıkları tarafından tetiklenir. Bebeklik dönemindeki sevgi ilişkilerinin hâlâ yukarıda açıklanan narsisistik özellikleri taşıdığı bir evrede yaşanan genel yanılsamaların yıkılması, nesne ilişkilerinin bozulması ile birlikte, benliğin de katılım sağladığı her iki ebeveyn imgesinin de yok olduğu bir sürece yol açar. Benlik, hayal kırıklığından henüz, savunma ve yüceltmenin normal çizgileri boyunca artan bir bağımsızlık kazanması aracılığı ile faydalanacak durumda değildir. Kendiliğin erkenci reaktif bir şekilde aşırı güçlü bir üstbenlik kurarak kendisini onarma girişimi amacına ulaşamaz çünkü regresyonun derinliği ve üstbenliğin her iki ebeveynin imgelerini de içine alması gerçeği onu arkaik bir güç ve acımasızlıkla donatır; bu da benliğin yeniden inşası yerine tamamen yıkımını tamamlar. Bu, melankolik çatışmayla kaçınılmaz bir şekilde temsil edilen benlik içindeki ayrılığı yaratır.

Bu kavramsallaştırmanın ışığında depresyondaki suçluluk problemi, benliğin birincil çöküşünün yani depresif kişiliğin bağımlı olduğu sevgi nesnelere ve onların büyülmüş imgeleri ile olan ilişkilerin çöküşünün doğrudan sonucu olarak anlaşılması bağlamında ikincil bir oluşum olarak ortaya çıkar. Üstbenlik ancak iyileşme yönelik eylemlerin başarısız reaktif çabalarının ardından klinik tabloda öne çıkan değersizlik hisleri, kendilik suçlamaları, intihar dürtüleri gibi semptomlarda ifadesini bulan yıkıcı işlevlerini geliştirir.

Yazarı bazı hafif endojen depresyon vakalarında etkileyen şey, yalnızca klinik incelemelerin belirleyebildiği kadarıyla, suçluluk probleminin nispeten daha az önem taşıyor gibi görünmesiydi. Bu tür hastalar, hayal kırıklığı hissi, genel fiziksel yorgunluk ve bitkinlik,

duygusal boşluk, inisiyatif eksikliği ve hipokondriyak korkularla karakterize olan beyaz depresyon tablosu sergilediler öte yandan belirgin bir suçluluk çatışması görülmedi. Görünüşe göre bu hastalar, yanılsamanın yıkılmasından kaynaklanan ve tepki oluşumu olarak güçlü bir üstbenlik bile başlatmamış bir benlik zayıflığından muzdaripti.

Birincil depresyondan iyileştikten sonra çocuk, kaybettiği sevgi nesnelerine yeniden uzanır. Narsisistik libido, benliğin ve üstbenliğin daha normal işlevlerini geri kazanmasıyla kısmen nesne libidosuna dönüşür. Ancak oedipal gelişim çocukluk döneminde genital evrenin başlangıcında (Geroe 11) doruk noktasına ulaşmadan kesintiye uğradığı için, kırılğan nesne ilişkileri, üstbenliğe ve benlik-idealine ait imgelerinin dış dünyaya yeniden yansıtılmasıyla birlikte pre-oedipal oral benlik bağımlılığı ve boyun eğme özelliklerini sürdürür. Kişiliğin narsisistik yapılanması, Peggy örneğinin gösterdiği gibi temelde değişmez. Yeni hayal kırıklıkları, daha önce oluşan kalıba göre kırılğan ilişkileri tekrar bozabilir ve iç çatışmayı yeniden canlandırabilir.

Mani sorusuna gelince, yazar, görünüşe göre belirli bir tür hipomanik duruma ilişkin yapılması gereken ayırımla ilgili birkaç yorumdan başka hiçbir katkıda bulunamaz. Görünüşe göre hipomani, temelde hasta bir kişilik çerçevesinde benlik ve üstbenlik arasında gerçek bir uzlaşma yoluyla geçici bir başarılı çatışma çözümü olabilir. Bazı hipomanik ve manik durumlarda benlik, id ile ittifak kurarak güç illüzyonuna kaçıp aslında temel işlevlerinden vazgeçerken, diğer hipomani biçimlerinde bu durum, yıkıcılığa karşı sevginin zaferini temsil eder ve benliğin sosyal ve kültürel açıdan gerçek bir genişlemesine yol açar. Örneğin, siklotimi hastalığı olan ve görünüşte sağlıklı oldukları aralıklarda en yaratıcı döneminde olan sanatçıların aslında hipomani durumunda oldukları iyi bilinir. İki hastada, depresyondan yavaşça iyileşme ve hipomaniye geçiş aşamasında, cezalandırıcı üstbenlik yıkıcı özelliklerini yavaş yavaş kaybederken, yüksek ideallerin, sosyal ilgilerin, kültürel çabaların ve aşk ilişkilerinin yeniden inşa edildiği, güçlenen ve coşkulu benliğin başarılı bir şekilde takip ettiği ve yoğun bir şekilde zevk aldığı gözlemlenebilir.

Sunulan kavramları diğer yazarların kavramlarıyla karşılaştırmaya geçiyoruz. Freud (7), üstbenliği, ebeveynlerle kısmi özdeşleşme yoluyla Oedipus çabalarına karşı bir tepki oluşumu olarak tanımlayan ilk kişiydi. Daha önce Freud (9), benlik idealini "kişinin kendi ideali ve çocukluk döneminin kayıp narsisizminin yerine geçen şey" olarak tanımlamıştı. Sevgi nesnesini bir idealler sütununa yükselten sevgi türünü tanımladı. Daha sonra Jekels ve Bergler (14), üstbenliğin uzlaşmacı doğasını, onun benliğin sarsılan dengesini geri kazanma ve çocuksu

her şeye gücü yetme hissini sürdürme işlevini tartışmışlardır. Bu kavramlar çerçevesinde bu makale, hayal kırıklıklarının travmatik etkilerine tepki olarak benliğin kendilik restorasyonu girişimi olan bir üstbenlik oluşumunu tanımladı. Freud (7), sevgi nesnesiyle özdeşim kurmanın nesne ilişkilerinin yerini alması durumunda, oğlanın Oedipus döneminin bir sonucu olarak neden esasen maternal bir üst-benlik geliştirmede sorunsalını ortaya koyar. Freud bunu, çocuktaki çifte Oedipus çatışmasına ve biseksüelliğin doğuştan gelen gücüne işaret ederek açıklar.

Bu sorunsal, narsisistik desteğin ana kaynağı olan nesnenin hayal kırıklığına uğratması ve ardından değersizleştirilmesine karşı bir tepki oluşumu olarak kavramsallaştırılan üstbenlik fikri ile daha da netleşir. Daha önce de tartışıldığı gibi yatırımın babaya kayması babayı küçük erkek çocuğun dayandığı gücün temsilcisi haline getirdiğinden, erkek üstbenliğinin çekirdeğini babasal imge oluşturur.

Abraham (2), melankoliyi yas süreci ile karşılaştıran ilk kişiydi. Freud'un (10) melankolik hastanın vazgeçilmiş sevgi nesnesine duyduğu nefreti kendi benliğine yönelttiği yönündeki teorisi, Abraham'ın (3) sunduğu klinik materyal tarafından doğrulanmıştır. Melankolide içe-atılma mekanizmalarının erken çocukluk dönemine ait oral sadistik dürtülere dayandığına dair gözlemlerinden etkilenen Rado (16) ve Klein (15), ilgilerini öncelikle manik-depresif durumlardaki iç çatışmanın kalıbını oluşturan normal bebeklerin tepkilerinin incelenmesine adanmışlardır.

Rado'ya (1) göre bebeğin açlıktan doyuma geçişi, siklotimideki eylem, kendilik-cezalandırması ve uzlaşma döngüsünün modelini oluşturur. Rado, Klein gibi melankolideki çatışma geçmişini göz ardı etse de teorik çıkarımları benlik ile üstbenlik arasındaki çatışmanın doğasına ışık tutmuştur. Kökenini benlikten alan üstbenliğin, 'iyi ebeveynler' kavramını ve iyi ebeveynlerin sahip olduğu benliği cezalandırma hakkını üstlendiğini ifade etmiştir. Bu durum, melankolide üstbenliğin zalimliğini açıklar. Onun bu varsayımı üstbenliği, benliğin narsisistik yaralanmaya karşı iyileştirici bir tepkisi olarak görülmesi şeklinde değiştirilmiştir; bu tepki melankolide amacında başarısız olur ve benliğin yok olmasına yol açar.

Kavramsallaştırmamız küçültülmüş, kötü ve değersiz ebeveynler ile şişirilmiş, iyi ya da kötü, cezalandırıcı ebeveynler arasındaki ayrımın altını çizmektedir. Çocuk, cezalandırıcı tanrısal ebeveynlerden kefaret yoluyla sevgiyi ve güvenliğini geri kazanmayı umut edebilse de

değersizleştirilmiş ebeveynlerden artık hiçbir şey bekleyemez. Dolayısı ile değersiz sevgi nesnesi, üstbenlikte şişirilmiş imgesiyle ikame edilir.

M. Klein'in (15) kavramsallaştırması bazı yönlerden Rado'nun teorilerine karşılık gelmektedir. Manik-depresif durumu, çocuğun içealim ve dışaatım mekanizmalarıyla misilleme korkularından kaçındığı olağan erken bebeklik evresine saplanma olarak değerlendirir. Onun gözlemleri kesinlikle bebek psikolojisi alanında kapsamlı analitik araştırma çalışmalarının gerekliliğine ve bu araştırmaların en yüksek öneme sahip olduğuna işaret etmektedir. Klein'in klinik materyaline gelince, vakalarının tarihsel tablosu oldukça bulanık görünmektedir. Sıklıkla, daha sonraki bir çocukluk dönemine ait düşlemleri daha erken bebeklik evrelerine yansıttığı görülür. Sonuç olarak Klein, siklotiminin oluşumunda içsel çatışmanın rolünü ve daha sonraki bebeklik evreleri boyunca gerçekçi çatışma tarihini gözden geçirir. Onun tüm dikkati, yaşamın ilk yıllarının patojenik önemine aşırı şekilde kaymış gibi görünmektedir.

Hiç şüphesiz, üç yaşına kadar olan çocuklarda, ödipal öncesi anne-çocuk ilişkisindeki bozuklukları yansıtan depresif belirtilerin kesin gözlemleri mevcuttur. Yetişkinlerin analizinde, daha sonraki hastalığın bu kadar erken habercilerini, Oidipus deneyimlerinin ölümcül etkisi tarafından gölgelenmesi nedeni ile tespit etmek nadiren mümkündür. Öte yandan, Abraham'ın temel klinik gözlemleriyle uyumlu olarak, depresif durumdaki hastaların analizi, gelecekteki çöküşlerinin modelini kesin olarak oluşturan dönem olan erken ödipal evre etrafında döner. Buna göre üstbenlik oluşumu bebeklik döneminde iyi ve kötü imgelerin içe alınmasıyla başlayan sabit bir süreç olarak değil, büyülü idealize edilmiş imgelerin yeniden canlandırılması ve bunların benlikle bütünleştirilmesi olarak anlaşılmalıdır. Bu, preoedipal ve oedipal dönemde yaşanan hayal kırıklığı deneyimlerine tepki olarak gelişen, gerileyici ve aynı zamanda ilerleyici bir süreçtir.

Son birkaç not, depresif hastanın üstbenliğinin normal üstbenlikten farkını vurgulayamaya yardımcı olabilir. Sağlıklı kişinin olgun üstbenliği, sihirli tümgüçlü ebeveynin bilinçdışı çekirdeği etrafında oluşmuş olarak, benliği korumaya, onarmaya ve güçlendirmeye yatkın, eleştirel işlevleri olan ve iyi gelişmiş bir ben-ideali eşliğinde, sağlam biçimde bütünleşmiş, kişiliksizleşmiş tepki oluşumları olarak kendini gösterir. Depresif hastada üstbenlik oluşumu, ebeveynlerin yaşattığı şiddetli hayal kırıklıklarına yoğun bir tepki olarak, daha erken -Oedipus döneminin başlangıcında- başlar; bu durum nesne ilişkilerinin çöküşünü ve birincil depresyonun başlangıcını işaret eder. Normal üstbenlik esas olarak, özdeşim nesnesi ve narsisistik bağımlılık nesnesi olan bir ebeveynin idealize edilmiş imgesini alırken, depresif

üstbenlik her iki abartılmış ebeveyn imgesinin erken içe alımından kaynağını alır. Normal üstbenlik, dış etkilere karşı esnek ancak işlevlerinde ani değişimlere eğilimli olmayan sağlam bir yapıya sahiptir. Yaratıcı etkinliğe ve benliğin özgürlüğüne müdahale etmeyen, yalnızca yardımcı bir kontrol ve rehberlik aracıdır. Depresif hastada üstbenlik katıdır ve hem benliğe hem de dış dünyaya kendisini dayatır. Yine de her depresif dönemde olgun yapıcı işlevlerinden vazgeçerek hızla bozulur. Bu onu erken çocukluktaki sadistik imgelerin özelliklerini yeniden üstlenen, kendilik yıkım aracına dönüştürür.

Kaynakça

- Abraham, K. (1911). Ansätze zur psychoanalytischen Erforschung und Behandlung des manisch-depressiven Irreseins und verwandter Zustände. *Zentralblatt für Psychoanalyse*, 1, 240–243.
- Abraham, K. (1924). Versuch einer Entwicklungsgeschichte der Libido.
- Fenichel, O. (1939). Über Trophäe und Triumph. *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*, 24, 57–82.
- Fenichel, O. (1945). *The psychoanalytic theory of neurosis*. Norton.
- Freud, S. (1923). Das Ich und das Es. In *Gesammelte Schriften* (Bd. 6).
- Freud, S. (1921). Massenpsychologie und Ich-Analyse. In *Gesammelte Schriften* (Bd. 6).
- Freud, S. (1917). Trauer und Melancholie. In *Gesammelte Schriften* (Bd. 5).
- Freud, S. (1931). Über die weibliche Sexualität. *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*, 17, 317–332.
- Freud, S. (1914). Zur Einführung des Narzissmus. In *Gesammelte Schriften* (Bd. 6).
- Geroe, F. (1936). Der Aufbau der Depression. *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*, 22, 8–33.
- Jacobson, E. (1937). Wege der weiblichen Über-Ich-Bildung. *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*, 23, 402–412.
- Jacobson, E. (1943). The Oedipus conflict in the development of depressive mechanisms. *The Psychoanalytic Quarterly*, 12(4), 541–560. <https://doi.org/10.1080/21674086.1943.11925549>
- Jekels, L., & Bergler, E. (1934). Übertragung und Liebe. *Imago*, 20(5), 1–25.

Klein, M. (1937). Zur Psychogenese der manisch-depressiven Zustände. *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*, 23, 262–289.

Radó, S. (1927). Das Problem der Melancholie. *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*, 13, 439–455.

Sachs, H. (1928). Über einen Antrieb bei der Bildung des weiblichen Über-Ichs. *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*, 14, 463–467.

